

Dienes Erzsébet

A VILÁGVÉGE ELŐJELEI AZ ÉRDY KÓDEXBEN ÉS A KÉT KÖNYVBEN

Az 1526-ban keletkezett Érdy Kódex magyar nyelvű kódexirodalmunk légtérjelmelesebb alkotása. Szerzőjének nevét nem ismerjük, csupán azt tudjuk, hogy karthauzi szerzetes volt. A Karthausi Névtelen (KN) szemléletét a 16. század elejének történelmi politikai és szellemi valósága határozta meg. A latin nyelvű prológusban kifejtett írói célkitűzés, az új idők emberére mutató magyar nyelvű előszó és a mű egésze alapján a kódex már azon művek sorába tartozik, amelyek a humanizmus magyar nyelven való megjelenését mutatják. E kódexnek ugyanakkor már előreformációs jellege is van. – A scriptor a két előszóban hiányolja, hogy magyar nyelvre eddig még nem fordították le a Bibliát, s a nemzeti nyelvű bibliafordításokról megemlékezve kiemeli Szent Jeromos érdemeit. Művének célja részben a hiányzó magyar nyelvű Biblia pótlása, részben pedig a Magyarországra is elérkezett lutheri eszmék terjedésének meggátolása. – Ez utóbbi célkitűzés azonban önmagában véve nem döntheti el a kódex haladó vagy haladásellenes jellegét. Amint azt Kardos Tibor is megállapította: a bibliafordító Jeromos tisztelete és a könyvmásolás kultusza „Két olyan jelenség, mely Németalföldön is a 'devotio moderna' legjellemzőbb kísérő jelensége. Elsősorban bibliafordításokat jelentett és bibliai szövegek másolását, egy olyan szemléletet, mely a forrásokhoz akart visszatérni, a középkori népi eretnokségekhez hasonlóan bibliaközponti volt”.¹ A 'devotio moderna' Európában éppen a karthauziak között terjedt el; így az Érdy Kódex is azon művek közé sorolható, „...melyek ezt a gyökeresen előreformációs magatartást mutatják, s egyszerűsítve a humanizmus megjelenését magyar nyelven.”² Kardos azt is leszögezi: „A Karthausi Névtelen művét az önmagában véve még nem fosztja meg haladó jellegétől, hogy nem csatlakozik a reformációhoz. A nemzeti nyelvű bibliafordítás pedig egyáltalán nem feudális egyházi célkitűzés, ha olyan össznemzeti igénnyel lép fel, mint éppen a Karthausi Névtelen a Prológusban.”³ – Bán Imre véleménye szerint: „Az anyanyelvű bibliafordítás sürgető követelése... a sokszor kárhóztatott husztok, eretnekök felé közelíti a néma barátot”; s a kódexíró egyik

¹ Kardos 1955. 351

² Kardos 1955. 365

³ Kardos 1955. 368

forrás fejtegetéséről szólva találóan jegyzi meg: „a kolostor falai közé szinte belibben a humanizmus fuvallata.”⁴

A scriptor saját fogalmazású szövegeiben nemcsak a mohácsi vész körüli magyar társadalmi jelenségek tárulnak fel, hanem a magyar és az európai történelmi események összefüggései is; mindezekről az író kifejti egyéni véleményét, s a leírtakból mindig levonja a megszívlelendő magatartásbeli-erkölcsi tanulságokat is.

Az Érdy Kódex és Károlyi Gáspár Két Könyvének megírása között csupán 37 év telt el. A 16. század hasonló társadalmi-történelmi körülményei között megszületett két mű célkitűzései alapvető rokonságokat, sőt azonosságokat mutatnak. Ugyanez mondható el a két író gondolatvilágáról, írói közlendőjéről, nyelvhasználatáról is.

Gondolkodásuk legalapvetőbb közös vonása: mindketten féltő aggodalommal szemlélik a magyarság anyagi és erkölcsi pusztulását s a magyar függetlenség végveszélybe kerülését. – Az ószövetségi és újszövetségi próféciaiból, látomásokból kiindulva a végítélet s ezzel együtt az Antikrisztus közelgő e jövetelének jeleit saját koruk eseményeiben látják megvalósulni. A katasztrófális helyzet gyökere mindkettőjük szerint: a hitetlenség eláradása, a bálványimádás elterjedése. A KN a bajok egyik okaként a lutheri eszmék térhódítását, Károlyi pedig a pápai tanok meglétét jelöli meg. Azonban e tanok elemzésére vagy cáfolatára egyik munkában sem kerül sor. Mindkét mű a társadalmi gondokat, azok okait, valamint a keresztény világra zúdult török veszélyt tárja fel sokoldalúan részletezve.

A KN bírálata elsősorban az egyházi és világi uralkodó körök vagyonghajászásáról, az anyaszentegyház tekintélyének hanyatlásáról s a köznép anyagi pusztulásáról, erkölcsi süllyedéséről szól. Az egyház szilárdságát a mohamedán tanok térhódításával együtt természetesen a lutheri tanítások is megingatják. (E tanokról különben a scriptor közelebbi, alaposabb ismeretekkel nem bír – amint ez a mű egészéből kitűnik.) Mindezek következménye a királyi hatalom megingása, a nemzeti függetlenség végveszélybe kerülése s végül a mohácsi csatavesztés. E katasztrófa jelentőségét a rideg tényközlés eszközával így érzékelteti a scriptor: „Magyarország nagyobb részre elvesze mind Lajos királlyal és az urakkal. Ezeröttszázhuszonhét esztendőben.” (300a).

A török terjeszkedés természetesen világméretekben is veszélyezteti a keresztényiséget. A Mohács körüli magyar és európai helyzet így kapcsolódik össze, s így válnak a jelen tragikus eseményei a próféciaák szerinti végítélet kézzelfogható jeleivé. – Mindezen tényeket legszebb magyarságú kódexünk a 16. századi beszélt nyelv szemléletes kifejezéseivel élve festi elénk. A részletező korrajzokat a könyörtelenül bíráló hangvétel jellemzi, s áthatja a szenvedőkkel való érzelmi azonosulás. – A hatalmas anyagból e helyen csupán néhány jellemző képet idézek: „Lélek szerént kedéglen látjuk minden állapotokban ez világnak hamar való elvégezetit. Mert az egyházi fejedelmeknek ő tudományok és jó példájok nem világosít. Ez világi fejedelmeknek hatalmasságok teljes vérontással. Az szegény népeknek is ő jó életjök felette igen eltávozott az mennyei szent életnek követségétől.” (106a). – A jelen történelmi korszak a hatvan esztendő

---

⁴ Bán 1976. 33, 75

öreg emberhez hasonlatos. „Az hatvan esztendősen vén emberben mind erő, mind ifjúságnak zsírja elfogyatkozik, és naponként míg tovább-tovább vonszja vénségét, ereje szakadt, orcája megráncosul, inai nem bírják. Ha leül is jaj, ha felkel is jaj! Az elmúlt öröm, vigasság nyögésre, óhajtásra fordult. Sem eget, sem napot nem láthat szömével. De valahol jár-kél, csak az fekete földet nézi, kiben hamar lakása és változása leszen. Azonképpen vagyon dolga és folyása ez mastani hatod évi időnek, miképpen jól látjuk. Minden országok töretnek; városok, válok, szentegyházak pusztulnak. Emberek fogyatkoznak, gonoszságok megbővülnek, jószágok meghidegödnek; mindenütt hadakozás, mindenütt vérontás. Nincsen sem istenfélőknek, sem szegény ádámfának bátorsága, holott megmaradhassanak. Azért minden ítéletnélkül látjuk, hogy ez világ elvénuült, és közel vagyon fogyatkozásának végezeti.” (40b). A főemberek „Istent káromolják, és Istennek szent parancsolatját nemcsak nem tartják, de tartani sem hagyják; Kik hamisan esküsznek; kik ártatlan vért ontnak; kik mást elárulnak; kik álnoksággal, csalárdsággal, hazugsággal élnek; kik Isten helyött pokolbeli ördögöt imádnak, tisztölnek és tanácsolnak, kik Úr Istennek, anyaszentegyháznak, atyjuknak, anyjuknak és fejedelmüknek engedetlenök.” (524a) „Ők szegényeket nyúznak, fosztanak, és ártatlan vért ontnak; és az hatalmasságot törvénynek tudják az igazság helyött, kinek miatta mastan elmerült ez világ.” (27a)

A végítélet jeleit a következő tények is mutatják:

„Antikrisztusnak jövételikoron felette igen elbővül ez világon az gonosz gyilkosság, ragadozás, fősvényiség, kevélység, förtözetnek undoksága; elbővül az álnokság, és meghidegül sokakban az szent szeretet; azon örülnek, vigadnak, mikoron gonoszt tehernek – egy jegye azért, mikoron ez világon ilyen gonoszságokat látanduk. De ha ez bizony, kivel tejes ez világ, hát hihetjük, hogy avagy e jött, avagy ezennel el kell jőni, mert ime nyilván látjuk, hogy semmi emendáció ez világon nem leszen, de még tovább-tovább gonoszbak lesznek emberek. – Közönséges háborúságnak és hadakozásnak idején kell eljőni, mikoron semminémű békesség nem leszen ez világon. Nép népre támad, és ország országra tör. Kit immáran hiszünk és hallunk beltejesödöttnek lenni. Azért vagyon ennyi veszedelem ez világon. – Szüntelen való dőghalál idején kell eljőni: ezt is minden országonként nyilván látunk-hallunk uralkodni. – Eretnekségök támadnak anyaszentegyházban, és elszakadnak római szent széktől. Erről senkit ne kérdjünk, kit szemünkkel nyilván látunk, ez átkozott Lutherben lenni, ki nagy sok országokat megdögletött átkozott hitetésével. – Óh, mennyien vannak mastan Törökországban, kik avagy haláltól való féltekbén, avagy ez világi gyönyörűségnek miatta elhajlottanak az pogányságra!” (30-31) „Ez átkozott, ördöggel tölt kalomár Mahumet anyaszentegyháznak nagyobb részét is, mint immáran 1527. nagyobbban szemünkkel látjuk, mind ez világot nagyobb részre megdöglette; kinek ha az jámbor keresztyén fejedelmek az időben ellene nem állottak és támadtak volna, mind egész keresztyénségöt elhajtotta, mint mastan az átkozott Luthernek szektája, kiktől az áldott teremő Úr Isten megoltalmazzon.” (605. a-b)

A magyar szentnek legendáiban, amelyekben a magyar nyelvű történetírás kezdeteit szemlélhetjük, a KN bíráló hangon tesz összehasonlítást az elmúlt századok és saját kora uralkodó köreinek magatartása között; ezzel rámutatva arra

is, milyen királyra és milyen országvezetőkre lenne szüksége a magyarságnak a jelenben.

Szent István „nagy sok szentegyházakat és kalastromokat rakattata ez országban Úr Istennek, asszonyunk Szűz Máriának és az mennyei dicsőséges szentöknek tisztosságokra, kiket külömb-külobmb városokkal, valáokkal és kül-belől való szépségökkel megerősítettvén, kiket az mastani jobbágyurak és nemesek felégetnek, elpusztítanak és magoknak foglalnak.”

István király főpapjai „nem pusztítottak, mint az mastaniak; kik gonoszúságra nem költötték az szentegyház jószágát, mint az mastaniak; kik el nem rekkentötték Krisztusnak részét, jószágát, mint az mastaniak; kik sem házsártra, sem törkosságra, sem drága ruházatokra nem vesztögették az szent alamizsnát, mint az mastaniak. Az mastani országló és egyházbíró fejedelmekkel pokol, nem mennyország telik bel!” (496b, 497a)

Bán Imre így értékeli a scriptor társadalombírálatát: „A Karthausi Névtelen ideológiájának legfeltűnőbb, de éppen nem korszerűtlen jegye a világ végének, az Antichristus e jövetelének váradalma. Minthogy... a maga körül látott, hallott valóságot szemléli, ebben fedezi fel az idők jeleit, társadalombírálatának kortörténeti értéke van.”⁵ – Horváth János véleménye szerint: „A múlttal való minden összehasonlítás a jelent vádolta már ekkor. S írónk nemcsak afféle szokványos elégedetlenségnek ad hangot, minőt a középkor prédikációiban rendszeresen találhatni...; az ő vádjai elevenbe vágnak és rideg valóságokra sűtik rá az elfajultság bélyegét.”⁶

A végítélet, az Antikrisztus eljövetelét mutató előjelek Károlyi Gáspár Két Könyvében is a 16. század beszélt nyelvét idéző, szemléletes képsorokban tárulnak elénk. A társadalmi helyzetet bemutatva a Karthausi Névtelenhez hasonlóan Károlyi Gáspár is a hittől való elszakadást, az uralkodó körök kapzsi és népnyzó magatartását, az emberek anyagi és erkölcsi romlását, az államhatalom széthullását, a török térhódítását, a magyar nemzet függetlenségének elvesztését sorolja fel. Ő azonban, a KN ténymegállapításán túllépve, a török pusztítást természetesen már Isten büntetésének tekinti a magyarság bűnei miatt: kiemelve az eláradt bálványimádást, amely esetében a római hitet jelenti.

A számos leírás közül az alábbi összefoglaló elemzést idézem:

„Hogy azért immár az Magyarország is mind az királyokkal egyetembe ilyen nagy szerencsétlenség alatt volt és vagyon, hogy országunkat az törökök elvötték, jó városinkat, várainkat elvötték és elrontották, hogy országunkat szabadon rabolják, hogy immár minden népek között nevezetesek és útálatosok vagyunk, ez bizony történetből és az szerencse forgásából nincsen, hanem innét vagyon; bizony az török császár Isten szolgája az magyar nemzetségnek büntetésére. Mert Istennek indítása nélkül még csak szívébe is nem jöne az török császárnak, hogy Magyarországot rontassa, ha az Isten nem indítaná az ő szívét, és az Isten nem súgná az ő filébe, hogy felfegyverkezzék. Ennek penig nem egyéb az oka, hanem az bálványimádás... Magyarországon az Istennek szolgálának ke-

---

⁵ Bán 1976. 33, 34

⁶ Horváth 1988. 254

vés böcsöletek vagyon. Annakokáért elvötte Isten országunkat, elvötte fejedelmünket, elvötte szabadságunkat. – Mert ez ország nagy setéségben és nagy bálvánimádásban volt, az Istennek Evangélioma nem-prédikáltatott.” (65–73.)

Károlyi Gáspár a KN-hez hasonlóan az ószövetségi példák alapján mutat rá arra is: milyen országvezető erőkre lenne szükségük a magyaroknak a jelen helyzetben. Természetes, hogy az 1560-as évek történelmi-társadalmi helyzetének megfelelően Károlyi Gáspár már több oldalról világít rá a belső bajok megoldásának eszközeire, így az összefogás szükségességére is. „Nincs az ellenségnek jobb alkalmatossága országnak megvételeire, mint mikor az fő fő népek visszat vonznak. Mint a Magyarország ezt megkésértette. Azért az fejedelemnek gondja legyen arra, hogy az népet egyezsége hajtsa, az visszavonókat és országnak békeségének háborgatóit kiirtsa az országból.” (22)

„Az mit az ország jövedelméből győt, azzal ország ótalmára való vitézlő népet tartson, kik az ország mellett véreket ontsák.” (21)

Károlyi Gáspár a nemzet pusztulásának sarkalatos okaként jelöli meg a köznép sanyargatását, az erkölcsök megromlását. A Két Könyvben a kiszolgáltatott emberekkel való lelki azonosulás, az uralkodó körök bírálata a Karthausi Névtelen gondolatvilágát idézik élénk – gyakran a szemléletes képsorok és kifejezések hasonlóságával is. – A főrendek „nem tisztelik, nem félik az igaz Istent, és az ő életeket nem rendelik az Istennek parancsola ja szerint, hanem az testnek kívánsága szerint járnak, kevélyek, telhetetlenek, kegyetlenek, prédálók, ártatlan véreket ontói, szegényeknek nyomorgatói.” (27) „Nincsen vége az nagy kegyetlenségnek, nincs az fosztogatásnak, ártatlan véreknek ontásának; az szegény községnek bőrét lenyúzzák, húsát levonszák, tetemét megrontják, mint az mészárszékre való oktalan baromnak, minden igazságot és szabadságot elfordítanak; ha aranyat vagy ezüstöt kívánnak, az szegén községre tájtják torkokat, álnokságot fognak és patvart hozzájok, hogy kivehessék az szegény embertől, az mi nála vagyon; ha mezőt vagy házat kívánnak, az szegény embert ottan kiűzik az ő örökségéből. – Ez egyik oka, miért adta az Isten országunkat pogán kézbe, miért vötte el erős és szép várainkat és városinkat.” (78) „Országunknak veszedelmének ez is egyik oka, mert az szegényeknek, árváknak, özvegyeknek, úton járóknak nem szolgáltatnak igazságot sokan az fejedelmek közöl – az ajándékot felette igen szeretik, és azért az igazságot hamisságra és az hamisságot igazságra fordítják.” (82-83.)

„Mi es magyarok eleitől fogva adók magunkat az részegségnek, tobzódásnak, álomnak, és azképpen alkalmatosságot adánk az pogánnak országunknak megvételeire.” (89) – „Ennek felette vagyon országban tolvajság, paráznság, hamis eskövés, hiábavaló eskövés. Mindezekért országunk szerencsétlen; ezért rabolja az országot az pogán török, ezért veretett el országunknak határa.” (92).

A kemény társadalombírálat elmélyül azáltal is, hogy a bűnök eláradását a KN-hez hasonlóan – esetenként az Érdy Kódex képeire emlékeztető leírásokkal – Károlyi Gáspár is a végítélet jeleinek tekinti. Természetes, hogy míg a KN a hittől való elszakadás gyökerét a mohamedán és a lutheri tanokban látja, addig a Két Könyv a mohamedán hit mellett a pápai, sőt már az anabaptista hit terjedését jelöli meg a végítélet előjeleként. – Sokan elhajlottak „némelyek az pápaságra, némelyek török hűtre, némelyek anabaptisták hűtökre és egyéb számtalan sok ördögi tudományokra.” (133) „Ez világ mindenestől fogva olyan mostan, az mint szent Pál mondja; nevezi pedig az üdőt utolsó üdőnek, mikor azt

mondja: az utolsó üdőben lesznek gonosz üdők – azért kétség nélkül az Istennek ítéleti nem messze vagyom.” (134) „Az Istennek ítéleti addig nem leszen, míg nem az igaz hűttel való szakadás megleszen, és míg nem az ördög az Antikrisztus országát felépíti. Ez pedig most megvagyom, mert látjuk, hogy az Mahumernek tudománya ez világnak egyik részét elfoglalta; az pápát esmeg ez világnak nagyobb része követi, ki az Isten templomában az Isten székibe ült, és Isten gyanánt imádatja magát nagy sok esztendőktől fogva.” (135) – Károlyi Gáspár – a KN-hez hasonlóan – megrázó erejű és szemléletes képekben festi le a végítéletnek a természetben és a társadalmak életében megmutatózó jeleit. „Mind az ég, mind pedig az föld úgy tetszik, mintha megfogyatkozott volna természetiben. Az egek nem adnak esőt az földnek zsírosítására, az föld nem terem testünk táplálására valót olyan bőséggel és gyönyörösséggel mint előbb, az fák nem teremnek olyan bőséggel, az folyóvizek nem teremtenek halakat; ezek kétség nélkül mutatják nekünk és elünkbe adják az Istennek ítéletit. Hogy mind az egész világ ilyen igen megindult, ilyen igen felforrott, fegyverre felkölt, egy nemzetség az más nemzetséget, egy ország az más országot, egy város az más várost rontja, hogy az atyafiak atyafiára támadnak, és továbbá, hogy ilyen sok tévelygések vadnak az anyaszentegyházban, sok háborúságok, visszavonások sok dolgok felől, mindezek jelenségei az Istennek e jöveteleinek.” (138–9)

1526-hoz, az Érdy Kódex korához képest a Két Könyvben elmélyült a társadalombírálat. Károlyi a ténymegállapítások mellett már részletezőbben mutat rá a tennivalókra is. A magyarság elsődleges feladata: összefogással, önmaga erkölcsi megjobbításával a török uralom megszüntetésére törekedni. A prédikátor szavaival élve: „Annakokáért ha azt akarjuk, hogy országunkban békesség legyen, ...térjünk Istenhez; (a király és a fejedelmek) hagyják el az nagy sok istentelenséget, telhetetlenséget, fősvénséget, kegyetlenséget, prédálást, dúlást, fosztást; hagyják el az kevélységet, szolgáltassanak igazságot mindeneknek, szegényeknek, árváknak, özvegyeknek, hagyják el az irigységet, kövessék az szeretetet, járjanak el az fejedelmek az ő tisztékben.” (92–3). „...az Istennek éjjel és nappal könyörögjünk, hogy vegye el haragját rólunk, rontsa meg az pogányokat, adja az mi régi szabadságunkat, mint régenten az próféták könyörgöttek.” (96)

E rövid áttekintés igazolhatja: az Érdy Kódex és a Két Könyv hű tükrre az 1520-as és 1560-as évek magyar valóságának. A két tudós író világosan látja a magyar és az európai helyzet összefüggéseit is; a magyarság sorsa iránti aggodalom vezérli őket a tényeket feltáró gondolatok leírásakor. A végítélet előjelei egyik műben sem a tehetetlen várakozásra vagy a tények cselekvés nélküli elfogadására készítetik az olvasókat – hallgatókat: mindketten rámutatnak azokra a tennivalókra is, amelyek segítségével a jelen helyzetből lehetséges a kimenekeedés; s teljes hitbeli meggyőződéssel ösztönzik cselekvésre kortársaikat. Mindkettőjüknek birtokában van az a képekben gazdag, kaifejező magyar nyelv, amelyet már művészi prózai nyelvnek nevezhetünk.

Az Érdy Kódex egésze alapján nem kétséges, hogy a scriptor az új idők embere, aki azonban „új műveltsége ellenére rendületlenül hú maradt hitéhez.”⁷

⁷ Horváth 1935. 266

A reá jellemző helyzetfeltárás rövidesen jelentkezik majd a hitújításhoz csatlakozó írók műveiben. Kardos Tibor szerint: „Objektíve ő is a reformáció sodrába kerül, ...de az egyházon belüli reformoknak úgy híve, mint bibliafordítása is mutatja, hogy a reformáció módszerét átveszi és támadja magát a hitújítást.”⁸ Bán Imre szerint: „Karthausink történeti-tudományos műveltségének szerves – és nem is akármilyen! – része magyarságtudata, nemzetismerete. Nyugodtan mondhatjuk, hogy ebben azután kora legműveltebbjeivel is vetekszik, s a magyar nyelven író reformátorok, akik pedig már a humanista műveltséggel is több-kevesebb kapcsolatot tartanak, nemigen múlják felül.”⁹

A Karthausi Névtelen munkássága kétségkívül a jövő felé mutatott: „... nem múlt el minden, amit hirdetett, vagy amiért küzdött. Megvalósult az anyanyelvű irodalom széles körű terjedése, kivirágzott az a szociális érzékenység, amelynek első hiteles nyomait nála találjuk, tovább éltek apokaliptikus váradalmi, még Antichristus-tanai is.”¹⁰

Mindezeket Károlyi Gáspár Két Könyvének gondolatai is bizonyítják. S az Érdy Kódex központi célkitűzése: a teljes Biblia magyar nyelvre való lefordítása is valóra válik majd a Vizsolyi Biblia megszületésével.

Irodalom

BÁN Imre

1976 *A Karthausi Névtelen műveltsége*, IrTörFüz 88. sz. Budapest, Akadémiai

DIENES Erzsébet

1990 *A Vizsolyi Biblia kéziratos fordítási előzményeiről*. in *Emlékkönyv a Vizsolyi Biblia megjelenésének 400. évfordulójára*, Budapest, A magyarországi Ref. Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya 51–69.

1997 *Az Érdy Kódex Szent István-képe*. in Büki László szerk.: *Nyíri Antal kilencvenéves*. Szeged, JATE, S 1-8.

HORVÁTH János

1935 *Az irodalmi műveltség megoszlása*. Budapest, Akadémiai

1988 *A magyar irodalmi műveltség kezdetei*. Budapest, Akadémiai Kiadó Reprint Sorozata

KARDOS Tibor

1955 *A magyarországi humanizmus kora*. Budapest, Akadémiai

KÁROLYI Gáspár

1984 *Két Könyv 1984*. Budapest, Magvető Kiadó

VOLF György

1876 *Nyelvemléktár IV–V*. Budapest, Akadémia

⁸ Kardos 1955. 369

⁹ Bán 1976. 92

¹⁰ Bán 1976. 112

**Time and Recollection
The Signs of the End of the World in the Érdy Codex and in
the Two Books**

Anonymus of Carthaus, author of the Érdy Codex written in 1526 revealed in his own texts the social questions of Hungary in the era and points out the connections between the Hungarian and European historical events. The Two Books written by Gáspár Károlyi published in 1563 contains a similar message. Both authors are worried about seeing the Hungarians in economic destruction and the Hungarian independence in extreme danger. Taking the prophecies of the Old and New Testament as their starting point they see the signs of the Last Judgement – together with the signs of the coming Antichrist – to be realized in the events of their time. They both point out the fortune-seeking attitude of the secular and ecclesiastic ruling circles, the declining prestige of the mother-church and the economic destruction and moral degeneration of the common people. They also mention the Turkish expansion which threatens the existence of the Christian states on a European scale. Besides exploring facts, both authors emphasize the tasks with the help of which the present situation could be solved.